

УДК 37.013.8(091)

© Штефан Л. А., Каліна К. Є., 2020

<https://orcid.org/0000-0002-6281-980X>

<https://orcid.org/0000-0002-4252-7690>

<https://doi.org/10.34142/23128046.2020.49.12>

**Л. А. Штефан
К. Є. Каліна**

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ПРИНЦИПИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ГАЛУЗІ НАУКОВОГО ЗНАННЯ

У статті проаналізовано основні закономірності та принципи театральної педагогіки як галузі наукового знання. Вивчення філософських, психологічних, культурологічних та мистецькознавчих джерел і зв'язків театральної педагогіки з науками про людину дозволило провідні закономірності театральної педагогіки як науки поділити на: закономірності, котрі є спільними для філософії та театральної педагогіки; закономірності, які є спільними для психології та театральної педагогіки; закономірності, що властиві виключно для педагогічної науки; закономірності, котрі властиві театральної педагогіці. З'ясовано, що до провідних закономірностей театральної педагогіки належать: залежність змісту театральної педагогіки від соціальної політики держави; взаємозв'язок та взаємозалежність між метою соціального розвитку та рівнем розвитку театральної педагогіки; вплив навколишнього середовища на формування особистості; сумісний інтерес актора і глядача в кінцевому результаті їхньої взаємодії; цілісність впливу акторів на глядачів; єдність мети, завдань, змісту, методів і форм театральної діяльності; відповідність повноважень та відповідальності усіх учасників театрального дійства. До специфічних принципів театральної педагогіки як самостійної галузі наукового знання можна віднести: принцип добровільності; принцип дотримання законності; принцип відповідальності суб'єктів театральної діяльності за дотримання етичних та правових норм; принцип універсальності; принцип клієнтоцентризму; принципи справедливості та комунікативності; принцип доповнювання, котрий передбачає підхід до розвитку людини як сукупності взаємопов'язаних процесів (природного, культурного, соціального та ін.); принцип інтеграції, який включає взаємодопомогу всіх соціальних інституцій у процесі формування особистості; принцип партнерства та взаємної довіри та деякі інші. Отже, проаналізовані нами питання закономірностей та принципів театральної педагогіки переконливо доводять, що зазначена педагогіка є самостійною галуззю наукового знання, має категорії, які є спільними як з філософією, педагогікою та психологією, так і власні категорії, котрі притаманні суто театральної педагогіці.

Ключові слова: театральна педагогіка, наука, закономірності, принципи, класифікація.

Shtefan L. A., Kalina K. Ye. Regularities and principles of theater pedagogy as a branch of scientific knowledge. *The main regularities and principles of theatre pedagogy as a branch of scientific knowledge have been analysed in the article. The study of philosophical, psychological, cultural and art history sources and connections of theatre pedagogy with human sciences has enabled to divide the main regularities of theatre pedagogy as a science into the following groups: the regularities which are common to philosophy and theatre pedagogy; the regularities which are common to psychology and theatre pedagogy; the regularities which are peculiar exclusively for pedagogical science; the regularities which are peculiar for theater pedagogy. It has been identified that the main regularities of theater pedagogy are: the dependence of the content of theater pedagogy on the state social policy; the interrelation and interdependence between the goal of social development and the level of development of theater pedagogy; the impact of the environment on formation of personality; the common interest of an actor and audience in the final result of their interaction; the integrity of actors' influence on the audience; the unity of the purpose, tasks, content, methods and forms of theatrical activities; compliance of powers and responsibilities of all participants of theatrical action. The specific principles of theater pedagogy as an independent branch of scientific knowledge are: the principle of voluntariness; the principle of legality; the principle of responsibility of the subjects of theatrical activity for compliance with ethical and legal norms; the principle of universality; the principle of customer-centrism; the principle of justice and communication; the principle of complementarity which means the approach to human development as a set of interconnected processes (natural, cultural, social etc.); the principle of integration which includes mutual assistance of all social institutions in the process of formation of personality; the principle of partnership and mutual trust, etc. So, the conducted analysis of the problems of the regularities and principles of theater pedagogy has convincingly proved that theater pedagogy is an independent branch of scientific knowledge, has both concepts which are common with philosophy, pedagogy and psychology and own concepts which are peculiar to theater pedagogy.*

Keywords: theatre pedagogy, science, regularities, principles, classification.

Вступ. Одним із важливих завдань сучасного суспільства є підвищення загальнокультурного рівня особистості через передачу культурного досвіду минулих поколінь. Саме це завдання вирішує театральна педагогіка як наука. Філософському, культурологічному та психологічному осмисленню закономірностей, принципів і методів наукового пізнання й педагогічного впливу на особистість присвячені праці В. Андрущенка, І. Беха,

Б. Гершунського, М. Кагана, Є. Кузнєцова, В. Лутая, В. Москаленко, С. Нікітіна, Л. Сохань, В. Харчева та деяких інших науковців.

Аналіз наукових та педагогічних джерел свідчить про те, що вченими до сьогодення не вивчалися провідні категорії театральної педагогіки як науки в Україні. Основне місце серед яких займають закономірності та принципи зазначеної науки.

Мета та завдання. *Мета статті* полягає у вивченні закономірностей та принципів театральної педагогіки як самостійної галузі наукового знання.

Методи дослідження. На різних етапах наукового пошуку використовувався комплекс методів, котрий адекватний природі феномена, який вивчається, а саме: загальнонаукові методи – аналітичний, ретроспективний та порівняльний аналіз педагогічної, мистецькознавчої, культурологічної й науковознавчої літератури; хронологічний, що дав змогу розглядати театральну педагогіку як науку в динаміці, змінах і часовій послідовності.

Результати. Як загальновідомо, провідним компонентом будь-якої науки виступають наукові закони. Питання законів та закономірностей – найбільш суперечливе в науці.

У загальному тлумаченні науковий закон використовується для з'ясування суттєвих, об'єктивно існуючих, повторюваних, стійких при відповідних умовах, зв'язків і процесів оточуючої дійсності, котрі визначають їхню послідовність змін та розвитку.

Будь-яка наука має свої загальні й спеціальні закони. Вивченням загальних законів займається філософія, спеціальні ж закони виступають методологічним підґрунтям тієї науки, яка вивчається. Педагогічні закони взагалі та театральної педагогіки зокрема, за своєю структурою належать до категорії соціальних законів і виступають законами діяльності людей та повністю залежать від розвитку суспільства. Як відомо, одним із перших авторів поняття «закон» у педагогічній науці був відомий чеський педагог Я. А. Коменський (Komenskiĵ, 1982).

Сучасні дослідники (В. Галузинський, М. Євтух, М. Фіцула, С. Харченко та інші) і на сьогоднішній день вживають термін «педагогічний закон». Зазначені фахівці серед провідних педагогічних законів, які мають пряме відношення до театральної педагогіки, визначають:

- закон обов'язкового засвоєння людиною незалежно від віку соціального досвіду;
- закон чіткої відповідності змісту, форм та методів виховання культурному та духовному розвитку суспільства;
- закон виховання в конкретних життєвих ситуаціях;
- закон цілеспрямованого виховання;
- закон формування людської особистості через її успішне самоствердження в діяльності, комунікації, стосунках.

Варто звернути увагу і на те, що окремі науковці роблять спроби класифікувати педагогічні закони. Наприклад, М. Слепухов запропонував чотири групи законів, які, за його переконанням, притаманні педагогічній науці. Це: закони єдності і взаємозв'язку (розвитку людини в спілкуванні; розвитку людини в діяльності; виховання, самовиховання й перевиховання та ін.); закони єдності і боротьби суперечностей між: новими вимогами і застарілим змістом освіти і виховання; потребами людини й реальними можливостями для їх задоволення й деякі ін.; закони підпорядкованої залежності (мети, завдань і змісту освіти від соціального замовлення суспільства; функцій та принципів педагогічної діяльності від висунутої мети і завдань та ін.); закони «дотримання міри» (це навантаження вчителів, викладачів, учнів, студентів; наповнення класів, студентських груп тощо) (Slepukhov, 2002).

На нашу думку, в цьому випадку можна говорити про загальновідомі педагогічні закономірності – зумовленість мети, завдань, змісту освіти соціально-політичними та суспільно-економічними чинниками; становлення людини в діяльності і спілкуванні та ін. Стосовно так званих «законів дотримання міри», вважаємо, що вони взагалі не мають право на існування, бо є штучними, вигаданими та розкривають існуючі нормативні положення.

Взагалі, як демонструє розвиток педагогічної науки, жоден із сформульованих педагогічних законів не був підтверджений часом.

Виходячи з вище зазначеного, ми погоджуємося з Б. Гершунським, В. Лозовою, Т. Стефановською, А. Троцько та іншими дослідниками, котрі наголошують на тому, що в педагогічній науці більш доцільно вживати термін «закономірність». Під зазначеним поняттям варто розуміти впорядковані в певну систему явища, відносну стабільність впливів чинників і відображення повторюваних залежностей та зв'язків між явищами, котрі проявляються в певних умовах (Lozova & Trotsko, 2002). Необхідно також звернути увагу на те, що у сучасній педагогічній науці терміни «закон» і «закономірність» часто розглядаються як синоніми. Це зауваження стосується і театральної педагогіки.

Вивчення філософських, психологічних, культурологічних та мистецькознавчих джерел і зв'язків театральної педагогіки з науками про людину дозволяє провідні закономірності театральної педагогіки як галузі наукового знання поділити на:

- закономірності, котрі є спільними для філософії та театральної педагогіки;
  - закономірності, які є спільними для психології та театральної педагогіки;
  - закономірності, що властиві виключно для педагогічної науки;
  - закономірності, котрі властиві театральній педагогіці.
- До першої підгрупи можна віднести такі закономірності, як-от:
- обумовленість розвитку науки інтересами суспільної практики;
  - самостійність розвитку науки;

- залежність соціальних явищ та процесів від економічних та політичних чинників;

- взаємозв'язок розвитку наукових ідей і принципів, теорій та понять, методів і прийомів;

- чергування еволюційного та революційного розвитку наукових ідей та досвіду;

- причинна обумовленість явищ оточуючої дійсності;

- залежність соціальних явищ від економічних змін;

- взаємозв'язок усіх компонентів наукової галузі;

- активне обговорення дискусійних питань у галузі наукового знання (Andrushchenko, 1996; Filosofskij ehnciklopedicheskij slovar', 1997).

До другої підгрупи закономірностей, що притаманні як психології, так і театральній педагогіці, належать:

- зумовленість психології людини на будь-якому етапі її становлення та розвитку провідним видом діяльності;

- розвиток особистості під впливом виховання;

- тісний зв'язок розвитку молодого покоління зі спілкуванням, з оточуючим світом;

- вплив мотивів діяльності на формування якостей особистості (Kruteckij, 1980).

До провідних педагогічних закономірностей можна віднести:

- цілісний характер освітнього процесу;

- залежність дієвості виховного впливу від змісту обраної діяльності;

- єдність виховання і самовиховання;

- пряма залежність розвитку людини від рівня турботи суспільства про її виховання, освіту та здоров'я;

- залежність формування людської особистості від якості виховних впливів, комунікації;

- зумовленість процесу виховання оточуючими людьми, речами, явищами та ін.;

- залежність наслідків виховання від сили впливу на внутрішній світ людини, її духовність;

- залежність результату виховання від атмосфери, яка склалася в колективі;

- закономірність керівництва освітнім процесом (Haluzynskyi & Yevtukh, 1995; Lozova & Trotsko, 2002).

Узагальнюючи результати наукових пошуків фахівців, можна визначити і провідні закономірності театральної педагогіки:

- залежність змісту театральної педагогіки від соціальної політики держави;

- взаємозв'язок та взаємозалежність між метою соціального розвитку та рівнем розвитку театральної педагогіки;

- вплив навколишнього середовища на формування особистості;

- сумісний інтерес актора і глядача в кінцевому результаті їхньої взаємодії;
- цілісність впливу акторів на глядачів;
- єдність мети, завдань, змісту, методів і форм театральної діяльності;
- відповідність повноважень та відповідальності усіх учасників театрального дійства (Abramian, 1996).

Отже, визначення основних закономірностей театральної педагогіки дозволяє констатувати, що в сучасній теорії та практиці зазначеної науки ще не остаточно визначеним є питання з'ясування закономірностей цієї науки. Зокрема, до окремих категорії потрапили і сформульовані фахівцями принципи цієї науки (цілісність, детермінізм, наступність).

До основних положень, котрі для педагогіки як галузі наукового знання виконують певну методологічну функцію, належать принципи. Зазначений термін латинського походження, він означає «початок», «основу». Взагалі, питаннями розробки педагогічних принципів займалися такі українські науковці, як: В. Лозова, В. Лутай, І. Мигович, А. Мудрик, Т. Ромм та інші.

Вивчення та узагальнення праць зазначених фахівців дозволяє стверджувати, що на сьогодні в театральній педагогічній науці відсутня єдина класифікація її принципів, дискусійним є питання їх визначення. Проранізувавши різні точки зору та угруповання принципів театральної педагогіки як науки, особливого значення, з огляду на предмет дослідження, набуває існуючий у галузі наукознавства їхній розподіл на принципи загальнонаукові й спеціальнонаукові. Підхід до театральної педагогіки як самостійної галузі педагогічного знання дає підстави спеціальнонаукові принципи поділити на педагогічні та такі, які притаманні власне театральній педагогіці.

Аналіз та узагальнення праць учених дали підстави визначити наступні загальнонаукові принципи. Це:

- принцип гуманізму, у відповідності з яким людина – вища соціальна цінність, мета соціального розвитку і вищий критерій оцінки усіх галузей суспільного життя;
- принцип соціальності, котрий полягає у визнанні особливої ролі середовища у формуванні людини і соціальності її особистості – жести, міміка та ін.;
- розуміння людини як динамічного утворення – принцип розвитку;
- принцип системності, котрий проявляється в опорі на філософію, етику, культурологію, мистецькі науки, психологію, у вивченні і становленні особистості;
- принцип практичної спрямованості;
- принцип врахування в театральній педагогіці діалектики загального й особливого, внутрішнього і зовнішнього, змісту і форми;
- принцип історизму та об'єктивності;
- принцип демократизму і домінування загальнолюдських цінностей.

До загальних принципів будь-якої педагогічної науки належать:

- природовідповідності;
- культуровідповідності;
- індивідуального та вікового підходів;
- тісної єдності індивідуального й колективного;
- урізноманітнення видів та форм діяльності щодо організації педагогічної взаємодії;
- емоційної насиченості освітнього процесу;
- творчого самовираження;
- залежності розвитку якостей людини від створеної певної педагогічної ситуації;
- взаємозв'язок різних соціальних інституцій у вихованні людини.

До специфічних принципів театральної педагогіки як самостійної галузі наукового знання можна віднести:

- принцип добровільності;
- принцип дотримання законності;
- принцип відповідальності суб'єктів театральної діяльності за дотримання етичних та правових норм;
- принцип універсальності;
- принцип клієнтоцентризму – визнання пріоритету прав глядача в усіх випадках;
- принципи справедливості та комунікативності;
- принцип доповнювання, котрий передбачає підхід до формування людини як сукупності взаємопов'язаних процесів (природного, культурного, соціального та ін.);
- принцип інтеграції, який включає взаємодопомогу всіх соціальних інституцій у процесі формування особистості;
- принцип партнерства та взаємної довіри та деякі інші (Abramian, 1996).

Необхідно також звернути увагу на те, що в сучасній науці існує й інше угруповання педагогічних принципів. Зокрема, І. Мигович поділяє принципи педагогічної науки на такі категорії, як:

- загальнофілософські – детермінізму, історизму, розвитку, взаємозв'язку тощо;
- психолого-педагогічні – диференційований підхід, опора на творчість людини;
- організаційні – стимулювання, контролю та перевірки результатів (Myhovych, 1997).

Вважаємо, що запропонована класифікація не відбиває специфіку педагогічної науки взагалі. Її можна використати до будь-якої галузі наукового знання.

Обговорення. Отже, проаналізовані нами питання закономірностей та принципів театральної педагогіки переконливо доводять, що зазначена педагогіка виступає самостійною галуззю наукового знання, має категорії, які є

спільними як з філософією, педагогікою та психологією, так і власні категорії, котрі притаманні суто театральній педагогіці.

Висновки. Таким чином, на сучасному етапі розвитку театральної педагогіки як самостійної галузі наукового знання, серед науковців багато уваги приділяється питанням визначення закономірностей та принципів зазначеної науки. На наш погляд, окремі закони, закономірності і принципи, які пропонують фахівці, є вигаданими, штучними й інтегрують уже відомі категорії загальної педагогіки, філософії та психології.

ЛІТЕРАТУРА:

- Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка. К. : Лібра, 1996. 224 с.
Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія. К., 1995.
Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х томах. М., 1982. С.529.
Крутецкий В. А. Психология: Книга для учителя и классного руководителя. М., 1980. 303 с.
Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: Навчальний посібник. Х. : ОВС, 2002. 400 с.
Мигович І. І. Соціальна робота. Вступ до спеціальності. Ужгород, 1997. 190 с.
Слепухов М. Закони, закономірності, принципи та правила в педагогіці. *Рідна школа*. 2002. січень. С.10-13.
Социология: Наука об обществе: Учебное пособие для студентов вузов. Под ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлача. Х. : ИМП «Рубикон», 1996. 687 с.
Философский энциклопедический словарь. М., 1997.

REFERENCES:

- Abramian, V. Ts. (1996). Teatralna pedahohika. [Theatrical pedagogy]. K. : Libra (in Ukrainian).
Haluzynskiy, V. M. & Yevtukh, M. B. (1995). Pedahohika: teoriia ta istoriia. [Pedagogy: theory and history]. K. (in Ukrainian).
Komenskij, Ya. A. (1982). Izbrannye pedagogicheskie sochineniya: V 2-kh tomakh. [Selected pedagogical works]. M., P. 529. (in Russian).
Kruteckij, V. A. (1980). Psikhologiya: Kniga dlya uchitelya i klassnogo rukovoditelya. [Psychology]. M. (in Russian).
Lozova, V. I. & Trotsko, H. V. (2002). Teoretychni osnovy vykhovannia i navchannia: Navchalnyi posibnyk. [Theoretical foundations of education and training]. Kh. : OVS (in Ukrainian).
Myhovych, I. I. (1997). Sotsialna robota. [Social work]. Vstup do spetsialnosti. Uzhhorod (in Ukrainian).
Slepukhov, M. (2002). Zakony, zakonomirnosti, pryntsyipy ta pravyla v pedahohitsi. [Laws, patterns, principles and rules in pedagogy]. *Ridna shkola*. 1, P.10-13 (in Ukrainian).
Andrushchenko, V. P. (Ed) (1996). Sociologiya: Nauka ob obshchestve. [Sociology: The Science of Society]. Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov. KH. : IMP «RubikoN». (in Russian).
Filosofskij ehnciklopedicheskij slovar' (1997). [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. M. (in Russian).

Інформація про авторів:

Штефан Людмила Андріївна:

ORCID: <https://0000-0002-6281-980X>;
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки Харківського
національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, вул. Валентинівська,

Information about the authors:

Shtefan Liudmyla Andriivna:

ORCID: <https://0000-0002-6281-980X>; Dr. hab.
in Pedagogy, Professor, Professor of the
Department of Pedagogy, H. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University,
Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine 61166

2, м. Харків, Україна, 61166.
e-mail: Valeriy.61.sh@gmail.com

e-mail: Valeriy.61.sh@gmail.com

Каліна Катерина Євгенівна:

ORCID: <https://0000-0002-4252-7690>;
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри педагогіки Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди, вул. Валентинівська,
2, м. Харків, Україна, 61166.

e-mail: kalinahnpu@gmail.com

Kalina Kateryna Yevheniivna:

ORCID: <https://0000-0002-4252-7690>; PhD in
Pedagogy, Docent, Associate Professor of the
Department of Pedagogy, H.S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University,
Valentynivska street, 2, Kharkiv, Ukraine,
61166.

e-mail: kalinahnpu@gmail.com

Цитуйте цю статтю як: Штефан Л.А., Каліна К.Є. Закономірності та принципи театральної педагогіки як галузі наукового знання. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2020. № 49. С. 136–144.

DOI: <https://doi.org/10.34142/23128046.2020.49.12>

Дата надходження статті до редакції: 15.10.2020

Стаття прийнята до друку: 29.10.2020